

1/48/2001

3. Részjelentés: 2003. November 30.-2004. december 31.

**RP2. Nem-invazív szűrési és prognosztikai modellek
kifejlesztése és gyakorlati alkalmazása a vastag- és
végbélrák halálozási gyakoriságának
csökkentésére**

Dr. Ottó Szabolcs
Országos Onkológiai Intézet

RP2. Nem-invazív szűrési és prognosztikai modellek kifejlesztése és gyakorlati alkalmazása a vastag- és végbélrákok halálozási gyakoriságának csökkentésére

Témavezető: dr. Ottó Szabolcs, Országos Onkológiai intézet

- 1. Anti-lactoferrin, anti-casein alkalmazása vastagbél tumorok szűrésére**
- 2. Vastagbél tumorok szűrése tejfehérjék alkalmazásával**
- 3. Exfoliált sejtek genetikai azonosítása**
- 4. Vastagbél daganatos genetikai szűrés**
- 5. Keringő daganatsejtek azonosítása és jellemzése.**
- 6. Vastagbél prognosztikai markerek vizsgálata és értékelése.**

1. Új immunkémiai eljárások alkalmazása vastagbél daganatok szűrésére

Bevezetés, célkitűzés

Az „Egészség Évtizedének Nemzeti Programja” egyik célkitűzése, hogy a 45-65 éves férfiak és nők között a vastag- és végbélrák halálozási gyakoriságát a rejtett bélvérzés szűrésének segítségével kb. 20%-al csökkentse.

Ennek érdekében született országgyűlési határozat és miniszteri rendelet foglalja keretbe a szűrés végrehajtásának a módját, amely az idevágó európai uniós elvárásoknak is megfelel. A program 2004. július 15-vel indult és az eső „modellértékű” szakasz (Ajka, Budapest IX., XIV. kerület) 2005. év végén zárul (**1., 2. táblázat**).

MODELL ÉRTÉKŰ VASTAGBÉL SZŪRÉSEK ÖSSZESÍTETT EREDMÉNYEI						
A szűrésben részt vett személyek száma	Világbanki csoport 1997-1998		Ajka-Lovászpata 2003-2004		Összesített	
	6805	%	3996	%	10801	%
Részvételi arány	31%		46%		35,3%	
Férfi	2858	42	1638	41	4496	41,6
Nő	3947	58	2358	59	6305	58,4
Átlagéletkor	64 év		58,6 év		62,4 év	
Fecatest színreakció pozitív	1892	28	1123	28	3015	28
Immunkémiai pozitív	377	6	321	8	698	6,5
Immunkém. poz. közül színreakció neg.	128	40	178	55	306	43,8
Haemoglobin és albumin együtt poz.	224	59	167	52	391	56,1
Csak albumin pozitív	146	39	135	42	281	40,2
Csak haemoglobin pozitív	7	2	19	6	26	3,7

1. táblázat

MODELL ÉRTÉKŰ VASTAGBÉL SZŰRÉSEK ÖSSZESÍTETT EREDMÉNYEI

	Világbanki csoport 1997-1998		Ajka-Lovászpataona 2003-2004		Összesített	
	ENDOSCOPOS VIZSGÁLATOT VÁLLALÓK	243	65%	298	93%	541
ENDOSCOPOS VIZSGÁLATOT VISSZAUTASÍTÓK	134**	35%	23	7%	157	22,5%
RÁK	12		13		25	
POLYP	59*		67*		126*	
NODUS	82		39		121	
DIVERTICULOSIS	32		36		68	
DIVERTICULOSIS + NODUS	11		3		14	
GYULLADÁS	10 (colitis ulcerosa:6)		40 (colitis ulcerosa:4)		50 (colitis ulcerosa:10)	
EGYÉB	2		10		12	
NEGATÍV	35		90		125	
	* számos betegnél egynél több polyp került felfedezésre					
rákok	9 sigma, 2 coli trans., 1 nincs adat		10 sigma, 3 rectum		19 sigma, 3 rectum, 2 coli trans., 1 nincs adat	
stádium	in situ:1, Dukes A:5, Dukes C:6		in situ:4, Dukes A:5, Dukes B:2, Dukes C:2		in situ:5, Dukes A:10, Dukes B:2, Dukes C:8	

**Az endoscopos vizsgálatot visszautasítók körében 2 éven belül megjelenő rákok száma: 7

2. táblázat

Az értékelésben felhasználjuk az 1997-1998 során nyert tapasztalatokat is, amelyek a Világbank által támogatott „felzárkózási program” (Budapest, XI. kerület) befejezése után kerültek napvilágra (**3., 4. táblázat**).

**VILÁGBANK ÁLTAL TÁMOGATOTT KÍSÉRLETI VASTAGBÉLSZŰRÉS
(1997-1998.) ÉS AJKA-LOVÁSZPATONA
VASTAGBÉLSZŰRÉS (2003-2004.) ÖSSZESÍTETT EREDMÉNYEI**

POLYP / KORAI RÁK / ÖSSZES RÁK

Daganatok	Összesített		Fecatest színreakció +		Fecatest színreakció -	
	<i>Polyp</i>	126	<i>Polyp</i>	67	<i>Polyp</i>	59
	<i>Korai rák</i>	17	<i>Korai rák</i>	10	<i>Korai rák</i>	7
	<i>Összes rák</i>	25	<i>Összes rák</i>	16	<i>Összes rák</i>	9
	Haemoglobin + -	Albumin + -	Haemoglobin + -	Albumin + -	Haemoglobin + -	Albumin + -
Polyp	72 54	122 4	37 30	66 1	35 24	56 3
Korai rák	5 12	17 0	5 5	10 0	0 7	7 0
Összes rák	9 16	25 0	8 8	16 0	1 8	9 0

3. táblázat

VILÁGBANK ÁLTAL TÁMOGATOTT KÍSÉRLETI VASTAGBÉLSZŰRÉS
(1997-1998.) ÉS AJKA-LOVÁSZPATONA
VASTAGBÉLSZŰRÉS (2003-2004.) ÖSSZESÍTETT EREDMÉNYEI

VÁRHATÓ VESZTESÉGEK A MODELLTŐL ELTÉRŐ SZŰRÉSI ELVEK ESETÉN

Daganatok	Fecatest színreakció pozitívítás esetén elvégezve az imm. kém. vizsg.ot		Mindenkinél elvégezve az imm.kém.vizsgálatot	
	Polyp	47%		
	Korai rák	41%		
	Összes rák	36%		
	csak haemoglobinnal végezve a vizsgálatot	csak albuminnal végezve a vizsgálatot	haemoglobinnal	albuminnal
Polyp	45%	1,5%	43%	3,2%
Korai rák	50%	0%	71%	0%
Összes rák	50%	0%	64%	0%

4. táblázat

Mivel a rejtett bélvérzés kimutatási módszer (Fecatest; kétfázisú, hagyományos színreakción és kettős ellenanyaggal – anti- haemoglobin és albumin – dolgozó immunkémiai reakció) és a követő totál colonosopia azonos elvek alapján történt, az előzetes felmérésnél a két csoportot külön külön (mint két önálló közigazgatási egységet) és együttesen is értékeltük.

Egyértelművé vált, hogy a kettős immunkémiai fehérje kimutatást a színreakció eredményétől függetlenül el kell végezni, s a haemoglobin mellett az albumin párhuzamos vizsgálata sem nélkülözhető, ellenkező esetben a daganatok kb. felét elveszítenénk.

Mivel a szűrési programban feltűnően nagy a polypok és a korai rákok (köztük az in situ) aránya, a szűrés országos méretű kiterjesztése esetén a két modell-csoport szűrési stratégiája a mérvadó. Fentieket alátámasztja az a sajnálatos tény is, hogy a világbanki csoportból – a 134 vérzésre pozitív, de utánvizsgálatot (colonosopia) visszautasító egyén közül - a szűrés lezárását követő 1-2 éven belül 7 vastag- és végbélrákot találtak, míg a negatívak közül ilyen jelzés nem érkezett.

Amíg tehát az automatizált, egyszerűbb és olcsóbb genetikai módszer nem áll rendelkezésre a tömegszűrésben, addig a korszerűbb vérzés-kimutató (egyéb markereket is felmutató) módszerek a szűrésben nélkülözhetetlenek.

2. Vastagbél daganatok genetikai szűrése

Örökletes, nonpolyposis vastagbél daganatos betegek genetikai vizsgálata:

24, a Bethesda kritériumok szerint HNPCC típusú vastagbél daganatos beteget vizsgáltunk. A genomiális DNS-t alvadásgátolt vérből izoláltuk (Wizard Genomic DNA Purification Kit, Promega A1120).

A hMLH1 és hMSH2 összes exonját (35) lefedő primer párokkal végzett PCR reakció termékeit először SSCP, illetve heteroduplex analízissel vizsgáltuk (BioRad vertikális gélapparátus, MDE gél CAMBEX 506209) majd a normáltól eltérő mintázatot adó termékeket sense és antisense irányban szekvenáltuk (PE Applied Biosystems: BigDye Terminator Cycle Sequencing kit v.3.1; ABI-PRISM 310 Genetic Analyser).

A PCR reakciókhoz az irodalomban korábban leírt primereket használtunk.

(N. E. Beck, I. P. M. Tomlinson, Tessa Homfray, *et al.*: [Use of SSCP analysis to identify germline mutations in HNPCC families fulfilling the Amsterdam criteria](#), Hum Genet 1997(99) 219-224.

Yuka Yanagisawa, Yoshimitsu Akiyama, Satoru Iida, Emi Ito, Tadashi Nomizu, Kenichi Sugihara, Yasuhito Yuasa, Kazuo Maruyama: Methylation of the hMLH1 promoter in familial gastric cancer with microsatellite instability, Int J Cancer 2000 (85) 50-53)

A mutációk azonosításához a következő internetes adatbázisokat használtuk:

ICG-HNPCC Database (<http://www.nfdht.nl/database.htm>), The Human Gene Mutation Database, Cardiff (<http://archive.uwcm.ac.uk/uwcm/mg/hgmd0.html>), InSiGHT Database (<http://www.insight-group.org>)

Jelentős eredménynek számít, hogy 2 HNPCC-s betegen dupla mutációt találtunk:

A hMSH2 3-as exonban: cd127 Asn→Ser és a hMSH2 7-es exonban: cd422 Glu→STOP az egyik beteg esetén (7.), valamint a hMLH1 19-es exonban: cd716 Val→Met és a hMSH2 13-as exon-intron határon: 2210+1G→C a másik beteg (25.) esetén. Ez utóbbi beteg két különálló vastagbél daganattal rendelkezett. A két beteg hozzátartozóinak bevonásával családfa vizsgálatot végeztünk a mutációk patogenetikai szerepének meghatározásához.

1 esetben találtunk mutációt a hMLH1 2-es exonban: cd48 Gln→Pro (6.). Ezt a mutációt elsőként azonosítottuk

9 esetben találtunk polimorfizmust a hMSH2 1-es intronban: 211+9: C→G, 2 esetben polimorfizmust a hMSH2 6-os exonban: cd 322 Gly→Asp, 1 esetben polimorfizmust a hMSH2 9-es intronban: 65092 A→T, valamint 1 esetben hMLH1 polimorfizmust a hMLH1 14-es intronban: 50677 A→G

A kapott eredményeket az 5. táblázatban foglaltuk össze.

Esetek	jelölés	Genetikai elváltozás
1.	2	Nem azonosítható
2.	3	Nem azonosítható
3.	4	Nem azonosítható
4.	5	HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G (ism)
5.	6	HMLH1: ex 2, cod 48: CAA > CCA (Gln > Pro) (nem ism)
6.	7	HMSH2: ex 3, cod 127: AAT > AGT (Asn > Ser) (ism) HMSH2: ex 7, cod 422: GAA > TAA (Glu > STOP) (nem ism)
7.	10	Nem azonosítható
8.	11	HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G
9.	19	Nem azonosítható
10.	21	Nem azonosítható
11.	22	Nem azonosítható
12.	23	Nem azonosítható
13.	24	Nem azonosítható
14.	25	HMLH1 ex 19, cod 716: GTG > ATG (Val > Met) (ism) HMSH2 ex 13, cod. 737: AGG > AGC (Arg > Ser) (nem ism)
15.	26	HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G (ism)
16.	27	HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G (ism)
17.	28	Nem azonosítható

18.	29	Nem azonosítható
19.	30	HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G (ism)
20.	31	HMSH2 polimorfizmus: ex.6, cod. 322: GGC>GAC (Gly>Asp) (ism) HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G (ism)
21.	32	HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G (ism)
22.	33	HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G (ism) HMSH2 polimorfizmus: ex.6, cod. 322: GGC>GAC (Gly>Asp) (ism)
23.	34	HMSH2 polimorfizmus: int 1, +9 of 3' ex.1 (211+9): C > G (ism)
24.	35	HMLH1 polimorfizmus: int 14, -19 of 5' ex 15 (50677): A>G (ism) HMSH2 polimorfizmus: int. 9; -9 of 5' ex 10 (65092): A >T (nem ism)

5. táblázat: 24 HNPCC-s betegben azonosított genetikai elváltozások

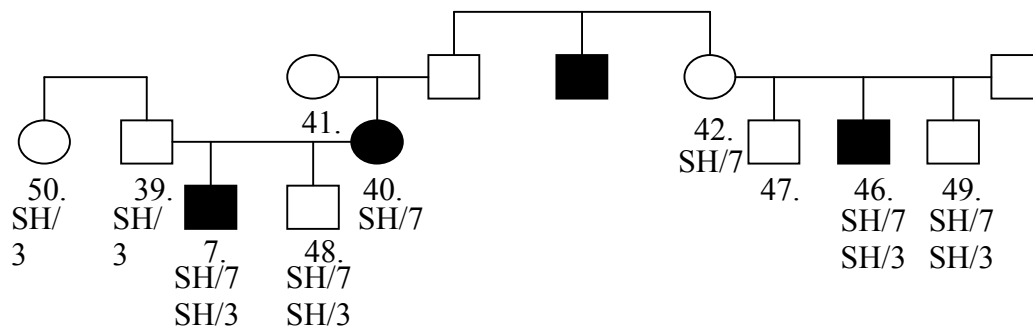
Családvizsgálat:

A 7. és 25. beteg családtagjait célzottan vizsgáltuk a bennük előforduló mutációkra. Az eredményeket a **6-7. táblázatban** foglaltuk össze.

Az 1. családban a hMSH2 127-es kodon missense mutációja konzervatív aminosavcsere (Asn→Ser) eredményez, melyet korábban már leírtak, és önmagában nem patogén polimorfizmusként valószínűsítettek (Samowitz et al, Gastroenterology 121:830- (2001). Önmagában ezt az elváltozást hordozó családtagok nem betegek. A 422-es kodon nonsense mutációját elsőként azonosítottuk. A beteg családtagok mind hordozzák ezt a mutációt. Ez a tény a korai lánctermináció miatti funkciókiesést, illetve a mutáció patogén szerepét igazolja.

6. táblázat:

1. család	Életkor a diagnóziskor / vizsgálatkor	Egészségi állapot	MSH2,ex.7: 422.kodon: nonsense gaa→taa: GLU→STOP	MSH2,ex.3: 127.kodon: aat→agt: Asn→Ser
7. H. A.	31	beteg	+	+
39. H. L. (apa)		egészséges	-	+
40. H. Lné (anya)	43	beteg	+	-
41. Sz. Mné (nagyamama)		egészséges	-	-
42. Sz. Lné (nagyapapa testvére)		egészséges	+	-
46. Sz. T. (másodunokatestvér)	36	beteg	+	+
47. Sz. L. (másodunokatestvér)	42	egészséges	-	-
48. H. N. (testvér)	28	egészséges	+	+
49. Sz. M. (másodunokatestvér)	31	egészséges	+	+
50. H. E. (nagynéni)		egészséges	-	+

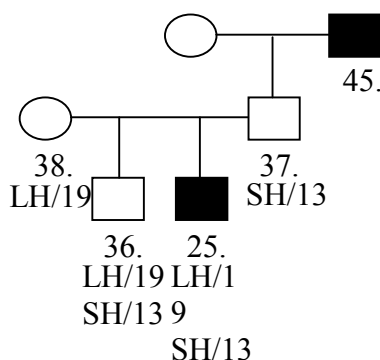
1. ábra: az 1. család családfája

SH/3: mutáció a hMSH2, 3. exonban

SH/7: mutáció a hMSH2, 7. exonban

A 2. családban előforduló genetikai elváltozások közül a a hMLH1 716-os kodonjának missense mutációjának szerepe eddig nem tisztázott (P.Hutter et al, Int J Cancer 78:680-4(1998). A hMSH2 13-as exon-intron határán lévő nukleotidcsere alternatív splice site-ot eredményez, amely out of frame delécióhoz vezethet (Kurzawski et al. J Med Genet 39: e65 (2002). Minthogy az egyik, illetve másik mutációt önmagában hordozó családtagok egészségesek, feltételezzük, hogy a kettős mutáció együttes jelenléte vezet patogén elváltozáshoz. Az idős nagyszülő betegsége feltehetően ezen örökletes elváltozásoktól független. **7. táblázat**

2. család	Életkor a diagnóziskor / vizsgálatkor	Egészségi állapot	MLH1,ex.19: 716.kodon: gtg→atg: Val→Met	MSH2,ex.13: 2210+1g→c
25. Cs. T.	25	beteg	+	+
36. Cs. Z. (testvér)	28		+	+
37. Cs. Z. I. (apa)	51	egészséges	-	+
38. Cs. Zné (anya)		egészséges	+	-
			(homo/hemizigóta)	
45. Cs. K. (nagypapa)	84	beteg	-	-

2. ábra: 2. család családfája

LH/19: mutáció a hMLH1 19-es exonjában

SH/13: mutáció a hMSH2 13-as exonjában